

giskt" och ett "humanistiskt" synsätt, som invalidiserat denna praktik alltsedan den moderna själsläkekonsstens uppkomst för cirka tvåhundra år sedan.

Hur ska vi till exempel kunna förstå vad Alf Hornborg kallar "det partikulära i mänskligt beteende"? Låt mig komma med ett förslag: vi kunde pröva att tänka i termer av den enskilda människans tre historier. Den *första* av dessa historier är den individuella personliga historien. Denna historia har alltid – och med rätta – intresserat psykoterapeuterna. Freud bröt vägen för ett sådant synsätt när han utvecklade sina – mer eller mindre fördomsfulla – tankar om de individuella erfarenheternas betydelse för människors upplevelse av sin värld och därmed för deras beteende. Den *andra* historien kan kanske kallas den kulturella eller samhällsliga. Det är den i vad vi i dagligt tal brukar kalla "historia" och här har samhällsvetarna en angelägen uppgift att öka vår kunskap. Den *tredje* historien, slutligen, är den biologiska historia som Darwin och andra insiktsfulla biologer gjorde oss medvetna om för ungefär 150 år sedan. Den historien delar alla människor med varandra och den har givit oss en del fundamentalt mänskliga egenskaper, både kroppsligen och själsligen. Att erkänna att "det partikulära i mänskligt beteende" delvis bygger på mönster som utvecklats under denna biologiska historia utesluter inte på något sätt att man samtidigt tar hänsyn till de båda andra historierna. En humanekolog, satt att studera människans beroende av och påverkan på de biologiska system som omger henne, borde inse detta.

Nej, Alf Hornborg, varför mana fram en drake utan grund i verkligheten för att sedan kasta sig över den? Kanske för att få spela rollen av S:t Görän och beskydda en prinsessa, som ges namn som "den fria viljan", "människovärdet", "humanismen" eller något annat storslaget och lite luddigt. Det är förvisso angeläget att slå vakt om våra demokratiska värden, men risken är överhängande att en sådan fantasidrake vid närmare betraktande visar sig ha betänkliga likheter med en väderkvarn och att prinsessan – som den förnuftiga flicka hon är – väljer att söka skydd någon annanstans.

Nils Uddenberg, Stockholm

Noter

1 Jag finner till min förtjusning att rättstavningsprogrammet på min dator protesterar mot detta ord och markerar det som om det inte funnes. Jag önskar att det vore så väl. I min erfarenhet användes det bara som skällsord – för att karaktärisera förenklade åsikter som ingen biolog jag känner ansluter sig till och sedan kasta sig över dessa.

Stabilitet och användbarhet i kulturarvet

Under rubriken Mellanrummet som maktposition diskuterar Eva Klang regeringens och de svenska museernas engagemang i svåra moraliska och historiska frågor i allmänhet och förintelsen i synnerhet. Klang fokuserar därmed också två intresseväckande fenomen inom den så kallade kulturarvssektorn. För det första har förintelsen kommit att räknas som en del av det svenska kulturarvet. För det andra har betydande uppmärksamhet riktats mot hur kulturarvsinstitutionerna – museer, arkiv och kulturmiljövårdande instanser – byggt upp ett kulturarv som utesluter mörka sidor av samhällets förflutna liksom socialt underprivilegierade grupper.

Eva Klang noterar att museimän/kvinnor, kulturadministratörer och regeringspolitiker idag ställer frågor kring sitt uppdrag. Den tid som vi lever i kallar Klang för ett mellanrum, väl lämpat för självreflexion. Därför har detta mellanrum, menar hon, möjligen också skapat utrymme för maktutövning. Jag tror dock att det är viktigt att poängtera att kulturarvet alltid skapar utrymme för maktutövning. Kanske är det så som Klang förmodar att dagens situation är särskild lämpad för sådan utövning i den meningen att ett mellanrum, eller paradigmskifte, skapar utrymme för politiska val som annars inte är synliga eller möjliga.

Kulturarv som instrument

Vad som är särskilt intressant med den uppkomna situationen är att kulturarvet påtagligare än på länge har instrumentaliserats. Att kulturarv kan användas i syften som sträcker sig bortom kulturarvet i sig är välkänt. Det ingår i det närmaste i själva ordförståelsen av begreppet kulturarv och dess historiska motsvarigheter. Kulturarvets betydelse t.ex. för skapandet av en modern nation under 1800-talet kan knappast överskattas.

Jag vill hävda att denna betydelse fick en renässans med början under 1990-talet, bl.a. uttryckt i ett par statliga projekt. Eva Klang nämner främst Levande historia och Kunskap som kraft. Jag skulle framförallt vilja lägga till utställningsprojektet Den svenska historien som öppnade 1993 på Nordiska museet och Historiska museet samt en rad deltagande läns museer. Delvis i likhet med Levande historia var syftet med Den svenska historien att råda bot på en påstådd historielöshet hos den svenska befolkningen. Det uttrycktes idéer om den nationella historiens betydelse i ett mångkulturellt Sverige som dessutom i allt högre grad närmade sig Europa. Historien ansågs kunna tillhandahålla ett

slags kompass att orientera sig med men också möjligheten att skapa en nationell gemenskap via en gemensam upplevelse av det förflutna.

Det sena 1900-talets och det tidiga 2000-talets syn på kulturarvets användbarhet är med andra ord ingen nyhet men inte desto mindre anmärkningsvärd. Museerna ska helst inte längre vara en plats för en stunds förströelse. I denna mening kan man säga att huvudmannen – staten eller regeringen – har uttalat en politisk vilja med kulturarvet. Statsfinansierade verksamheter bör enligt detta synsätt i högre grad än tidigare vara del i politiska och demokratiska processer. Eva Klang tycks vara motståndare till ett sådant arrangemang. Jag tror att det är nödvändigt och ganska tilltalande. Särskilt i en tid när kulturarvssektorns aktörer generellt sett uppenbarligen inte förmår synkronisera institutionernas verksamhet med de frågor och problem som ställs i det omgivande samhället. En annan sak är att kritiskt förhålla sig till *vilka* krav som ställs från staten och andra offentliga huvudmän.

Samtidigt kan vi dessutom notera en helt annan trend som har anknytning till upplevelse- och turistindustrin där kulturarvets underhållningspotential har renodlats och exploaterats. Det är givetvis också ett sätt att instrumentalisera kulturarvet. I många län och regioner drivs idag frågor om hur länets så kallade kulturhistoriska identitet ska kunna bidra till ekonomisk utveckling. Denna trend efterfrågar knappast moraliskt kniviga frågor eller obehagliga minnen och berättelser. Här handlar det istället om att få besökaren att må bra och spendera pengar i regionen.

Motstridiga uppdrag

Vad väcker dessa till synes olika trender för frågor? Till att börja med tror jag alltså att de i grunden har en gemensam nämnare i synen på kulturarvets användbarhet, som en motor dels för att föra diskussioner kring olika problematiska teman, dels för att skapa gemenskaper eller för att producera underhållning och därigenom generera pengar.

De väcker också frågor om statens motstridiga roll som uppdragsgivare där regeringen å ena sidan ställer krav på större engagemang i vad som anses vara vår tids stora frågor, å andra sidan kräver att kulturarvet ska vara del i regional och lokal ekonomisk utveckling. Det är krav som visserligen uppfattar kulturarvets användbarhet men som resulterar i motstridiga uppfattningar om vilka företeelser som bör ingå och hur de ska användas.

Eva Klang väcker också frågan om det "egentliga

syftet" med regeringens engagemang i de onda kulturarven. Jag är osäker på möjligheten att komma fram till det *egentliga* syftet. Jag är också osäker på vad som menas med de *onda* kulturarven och hur användbar dikotomin ont och gott är i sammanhanget. Hur som helst, socialdemokratiens förhållande till sin egen historia, till folkhemmet och välfärdssamhället, kan här tjäna som exempel på ett möjligt preparat att bearbeta. Delvis har SAP tvingats att omvärdera sin historia. Det mest uppenbara exemplet är steriliseringsdebatten som bokstavligen pressade regeringen till att ta initiativ till en statligt utredning. Jag tror också att SAP stod oförberett inför en situation där partiet ställdes till svars för tvivelaktiga beslut och praktiker i det förflutna, ett förflutet som alldeles nyss hade varit ett av partiets största tillgångar. Den socialdemokratiska förlåtelse retorik som bland annat steriliseringsdebatten utmynnade i, måste nog ses som att man blev tagen på sängen.

Gemensam värdegrund

Beträffande Levande historia är givetvis de partipolitiska poängerna uppenbara, liksom Göran Perssons utsikter att bygga en utrikespolitisk plattform. Men jag tror också att Levande historia är sprunget ur det avstånd som framförallt museerna själva har skapat till de aktuella samhällsfrågorna. Museerna har helt enkelt varit dåliga på och ointresserade av frågor som är moraliskt och politiskt besvärliga och därmed själva tillhandahållit ett utrymme för andra aktörer.

Så varför engagerar sig regeringen i historien om förintelsen och andra moraliska frågor kring kulturarvet, frågar sig Klang. Ska man försöka svara på frågan utifrån ett enkelt och pragmatiskt synsätt hittar jag omedelbart två svar. Det ena rör de politiska vinsterna. Det andra rör förhållandet mellan uppdragsgivare och bidragstagare där uppdragsgivaren har insett kulturarvets möjligheter och börjar ställa krav på bidragstagarna.

Eva Klang levererar en serie resonemang som kan tas som utgångspunkt för mer djuplodande svar. I det här sammanhanget vill jag bidra med ytterligare ett begrepp: "värdegrund". Det förekommer i alla möjliga sammanhang när moralfrågor diskuteras. Man talar om en gemensam värdegrund, att det är bra att ha en sådan och att kulturarvet kan hjälpa oss att skapa och vidmakthålla den. När det europeiska projektet gör tanken om nationalstaten alltmer obsolet och när territoriet för denna stat förloras i värde både som konkret och symbolisk representation, fästs talet om en gemensam värdegrund istället på företeelser som öppnar andra tanke-

banor. Dessa banor är inte riktade mot landet och nationen. De riktas mot vad som ibland benämns de västerländska humanistiska värdena. Liksom förr nationen är dessa värden föremål för diskussioner och omprövningar. Individens rätt mot kollektivet. Individens skyldigheter mot kollektivet. Människovärdets okränkbarhet. Etc. De som vi kallar humanistiska värden är i högsta grad förhandlingsbara, vilket är en källa

till oro. Det förflutna tycks då vara av mer beständig karaktär. Med utgångspunkt i det förflutna kan positiva och negativa värden presenteras som stabila och bilda basen för vad som kallas en gemensam värdegrund.

Det tror jag är början till ett av svaren på frågan varför regeringen engagerar sig i förintelsens historia och vidhängande moraliska frågor.

Lars-Eric Jönsson, Lund/Höganäs